

AZJA ŚRODKOWA

UE docenia strategiczne znaczenie Azji Środkowej, która łączy ogromny kontynent azjatycki z Europą. W 2019 r. UE zaktualizowała strategię dotyczącą Azji Środkowej, czyniąc jej głównymi elementami odporność (prawa człowieka, bezpieczeństwo granic i środowisko), dobrobyt (z silnym naciskiem na łączność) i współpracę regionalną. Parlament podkreśla znaczenie praw człowieka, dobrych rządów i rozwoju społecznego, a także rolę demokracji parlamentarnej. Parlament zdecydowanie wspiera demokrację i praworządność za pomocą konkretnych inicjatyw, takich jak demokratyzacja w Azji Środkowej. W związku z przejściem władzy przez talibów w Afganistanie w sierpniu 2021 r. Azja Środkowa stała się kluczowa dla bezpieczeństwa i stabilności. Podczas gdy Tadżykistan wyraził zastrzeżenia, Turkmenistan i Uzbekistan nawiązały niedawno współpracę z talibami. Zamieszki w Kazachstanie, do których doszło w styczniu 2022 r. (i które zakończyły się po wysłaniu tam przez Organizację Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym wojsk pod rosyjskim dowództwem), a także obecne starcia między Tadżykistanem a Kirgistanem wskazują na ryzyko niestabilności w regionie pod wpływem Rosji. Po rosyjskiej inwazji na Ukrainę i koncentracji wojsk na froncie wpływu Moskwy w Azji Środkowej uległy osłabieniu. Rosja pozostaje jednak kluczowym gwarantem bezpieczeństwa w regionie, dysponującym zdolnościami w trzech z pięciu państw Azji Środkowej, kontroluje dwie trzecie importu broni i wspiera rządy tego regionu.

PODSTAWA PRAWNA

- Tytuł V Traktatu o Unii Europejskiej (TUE): działania zewnętrzne;
- Art. 206–207 (handel) i 216–219 (umowy międzynarodowe) Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE);
- umowy o partnerstwie i współpracy obejmujące stosunki dwustronne, z wyjątkiem Turkmenistanu, z którym zawarto przejściową umowę handlową. Nowa wzmocniona umowa o partnerstwie i współpracy z Kazachstanem w pełni weszła w życie 1 marca 2020 r. Wzmocniona umowa o partnerstwie i współpracy z Kirgistanem została parafowana w lipcu 2019 r., a negocjacje z Uzbekistanem są w toku. Również Tadżykistan wyraził zainteresowanie wzmocnioną umową o partnerstwie i współpracy.

KRAJE AZJI ŚRODKOWEJ I STOSUNKI MIĘDZY UE A AZJĄ ŚRODKOWĄ

Od lat wzajemne stosunki między krajami Azji Środkowej były ogólnie złe ze względu na spory o granice i zasoby. Sytuacja zmieniła się jednak szybko w wyniku zmiany przywództwa w Uzbekistanie w 2016 r., co otworzyło nowe możliwości współpracy regionalnej. Pierwszy od lat 90. szczyt z udziałem przywódców środkowoazjatyckich, dotyczący współpracy regionalnej, odbył się w marcu 2018 r. w Astanie, natomiast drugi szczyt zorganizowano w Taszkencie w listopadzie 2019 r. Przedmiotem uwagi są także odnawialne źródła energii ze względu na ogromny potencjał regionalnej współpracy i inwestycji. Gospodarka regionalna skurczyła się w 2020 r. ze względu na pandemię COVID-19, następnie wzrosła w 2021 r. o 3,9 %, a obecne perspektywy są niepewne ze względu na inwazję Rosji na Ukrainę, globalną inflację i wzrost cen surowców.

Wszystkie kraje Azji Środkowej prowadzą wielowymiarową politykę zagraniczną i balansują między Rosją, Chinami, UE i USA. Ważne są również stosunki z Turcją i Iranem. Turkmenistan jest w dużej mierze krajem odizolowanym, a jego status „wieczystej neutralności” uznaje nawet ONZ. Handel z UE, głównie surowcami mineralnymi, dotyczy przede wszystkim Kazachstanu, rozwija się też wymiana z Uzbekistanem, dzięki przyjęciu protokołu UE–Uzbekistan w sprawie wyrobów włókienniczych, na który Parlament wyraził zgodę w 2016 r. UE z zadowoleniem przyjęła również przystąpienie Kirgistanu, Tadżykistanu i Kazachstanu do Światowej Organizacji Handlu (WTO). Kazachstan i Kirgistan należą do Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej.

W [2016 r.](#) Parlament poparł unijną strategię dla Azji Środkowej, ale zaapelował o jej lepsze ukierunkowanie. W [czerwcu 2019 r.](#) Rada zatwierdziła [strategię UE wobec Azji Środkowej](#). Zakres stosunków UE jest powiązany z gotowością poszczególnych krajów Azji Środkowej do reform i wzmocnienia demokracji, praw człowieka, praworządności i niezawisłości sądownictwa, a także do modernizacji i dywersyfikacji gospodarki, w tym przez wspieranie sektora prywatnego, w szczególności małych i średnich przedsiębiorstw, w ramach gospodarki wolnorynkowej.

Znaczenie podejścia regionalnego i współpracy regionalnej podkreślano również podczas posiedzeń ministerialnych UE–Azja Środkowa. W listopadzie 2021 r. odbyło się 17. posiedzenie ministerialne UE–Azja Środkowa, aby wesprzeć ekologiczną i zrównoważoną odbudowę po pandemii COVID-19 oraz zachęcić do współpracy w celu sprostania niektórym wyzwaniom wynikającym z wydarzeń w Afganistanie.

Działalność Parlamentu w stosunkach z Azją Środkową jest prowadzona głównie przez Komisję Spraw Zagranicznych (AFET), Komisję Handlu Międzynarodowego (INTA), Podkomisję Bezpieczeństwa i Obrony (SEDE), Podkomisję Praw Człowieka (DROI), Delegację do spraw Stosunków z Azją Środkową (D-CAS) oraz komisje współpracy parlamentarnej i Delegację do spraw Stosunków z Afganistanem (D-AF). Komisje współpracy parlamentarnej co roku biorą udział w spotkaniach z większością krajów Azji Środkowej. Posłowie dokonują przeglądu wdrażania umów o partnerstwie i współpracy oraz koncentrują się na prawach człowieka, sytuacji politycznej,

współpracy gospodarczej i współpracy na rzecz rozwoju, a także na przebiegu wyborów.

Od 2013 r. UE i Azja Środkowa regularnie prowadzą dialog wysokiego szczebla i dialog dotyczący polityki i bezpieczeństwa na temat kwestii politycznych i bezpieczeństwa na wysokim szczeblu, z udziałem państw UE i Azji Środkowej. Rozmowy te doprowadziły do dyskusji na temat priorytetów strategii UE dla Azji Środkowej, a także do promowania łączności między UE a Azją.

Odkąd otwarto delegaturę UE w Turkmenistanie w lipcu 2019 r., delegatury UE znajdują się we wszystkich krajach Azji Środkowej. Delegaturę UE w Mongolii otwarto w 2017 r.

W 2020 r. dwustronny handel towarami wyniósł 22,3 mld EUR, przy czym nadwyżka handlowa wyniosła 4,1 mld EUR na korzyść Azji Środkowej. Państwa Azji Środkowej otrzymały 1,02 mld EUR na lata 2014–2020 z Instrumentu Finansowania Współpracy na rzecz Rozwoju (DCI). Wsparcie to obejmowało zarówno pomoc dwustronną, jak i programy regionalne (360 mln EUR). Środki pomocowe przeznaczono głównie na edukację, bezpieczeństwo regionalne, zrównoważone gospodarowanie zasobami naturalnymi oraz rozwój społeczno-gospodarczy. Z chwilą uzyskania statusu krajów o wyższym średnim dochodzie Kazachstan i Turkmenistan przestały kwalifikować się do dwustronnych części tego instrumentu. Nadal jednak mają dostęp do programów regionalnych. Europejski Instrument na rzecz Wspierania Demokracji i Praw Człowieka (EIDHR) funkcjonuje we wszystkich państwach Azji Środkowej z wyjątkiem Turkmenistanu, gdzie organizacje społeczeństwa obywatelskiego są niezbyt liczne, słabo zorganizowane i ściśle kontrolowane. „Horyzont Europa” to nowy kluczowy unijny program finansowania badań naukowych i innowacji, dysponujący budżetem w wysokości 95,5 mld EUR do rozdysponowania na całym świecie w okresie siedmiu lat w ramach wieloletniego programu indykatywnego na lata 2021–2027.

UE modernizuje starsze umowy o partnerstwie i współpracy z partnerami z Azji Środkowej.

W dniach 4–5 października 2021 r. odbyło się 10. posiedzenie grupy roboczej ds. środowiska i zmiany klimatu UE–Azja Środkowa. 6 października 2021 r. w Ałmaty (Kazachstan) odbyło się Forum Społeczeństwa Obywatelskiego UE–Azja Środkowa, którego mottem przewodnim było „Budowanie lepszej przyszłości – zaangażowanie w trwałą odbudowę po pandemii COVID-19”.

Po przejęciu władzy przez talibów w sierpniu 2021 r. sytuacja w Afganistanie stała się nie tylko kwestią globalną, ale również główną troską rządów Azji Środkowej. Cały region Azji Środkowej stał się obszarem o kluczowym znaczeniu dla ograniczania ekstremizmu religijnego i sieci terroru, a także przemytu narkotyków na jego terytorium. Poszczególne republiki Azji Środkowej (a zwłaszcza Tadżykistan) nadal niechętnie angażują się we współpracę z talibami, mimo że wydaje się, iż talibowie rozpoczęli jednocześnie ofensywę dyplomatyczną mającą na celu uspokojenie sąsiadów z Azji Środkowej. Ze względu na kryzys humanitarny w Afganistanie Azja Środkowa stała się miejscem docelowym dla dużej liczby afgańskich uchodźców, którzy w związku z tym są potencjalnymi odbiorcami dodatkowego wsparcia UE, w ramach programów dwustronnych i regionalnych wchodzących w skład wieloletniego programu indykatywnego UE na lata 2021–2027.

A. Kazachstan

W [2017 r.](#) Parlament wyraził zgodę na zawarcie wzmocnionej umowy o partnerstwie i współpracy z Kazachstanem, podkreślając znaczenie zasady „więcej za więcej” dla pobudzenia reform politycznych i społeczno-gospodarczych.

Były prezydent Nursułtan Nazarbajew złożył rezygnację w marcu 2019 r. po trzech dekadach u władzy, jednak jako „naczelnny przywódca” i „ojciec narodu” utrzymał znaczne wpływy i formalne uprawnienia pod rządami nowego prezydenta Tokajewa, z funkcją przewodniczącego Rady Bezpieczeństwa Narodowego włącznie. W styczniu 2021 r. w Kazachstanie odbyły się wybory parlamentarne w celu obsadzenia 107 mandatów w Mażylisie. Rządząca partia Nur Otan zachowała większość, natomiast opozycyjna Ogólnonarodowa Partia Socjaldemokratyczna zbojkotowała wybory, twierdząc, że elity polityczne dopuściły się oszustwa.

Parlament przyjął [rezolucję w sprawie sytuacji w Kazachstanie w styczniu 2022 r.](#), po wybuchu protestów w następstwie niespodziewanego wzrostu cen skroplonego gazu, ustalonych na stałym poziomie przez rząd Kazachstanu. Protesty nasiliły się po sprowokowaniu aktów przemocy przez nieznane, dobrze wyszkolone i zorganizowane uzbrojone osoby. Prezydent Tokajew zarządził przyjęcie pilnych środków i ogłosił stan wyjątkowy. W odpowiedzi na wniosek prezydenta Tokajewa [Organizacja Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym \(OUBZ\)](#), sojusz wojskowy pod przewodnictwem Rosji, zgodziła się wysłać żołnierzy („siły pokojowe”) do Kazachstanu z Rosji, Białorusi, Tadżykistanu, Armenii i Kirgistanu.

Prezydent Tokajew wykorzystał kryzys, aby zrzucić winę na poprzednią administrację, umocnić swoją władzę i odejść od systemu podwójnej władzy narzuconego mu przez Nazarbajewa. Tokajew objął urząd przewodniczącego Rady Bezpieczeństwa i mianował nowego premiera. Kluczowi ważni członkowie rodziny Nazarbajewa utracili wpływy. We wrześniu 2022 r. [parlament Kazachstanu zmienił nazwę stolicy kraju z Nur-Sułtan na Astanę](#), co stanowiło ostatni krok dystansujący kraj od pierwszego prezydenta byłej republiki radzieckiej Nursułtana Nazarbajewa.

11 stycznia 2022 r. prezydent Tokajew ogłosił pakiet istotnych reform. W przeszłości Kazachstan odnotował gwałtowny wzrost gospodarczy, awansując w 2006 r. do kategorii krajów o wyższym średnim dochodzie. Temu postępowi gospodarczemu zagroziły poważne skutki pandemii COVID-19 oraz rosnąca zależność polityczna i gospodarcza od Chin. W kwietniu 2021 r. Kazachstan przedstawił własną szczepionkę na COVID-19 – QazVac, wykazując gotowość do zwiększenia jej produkcji, aby udostępnić ją wszystkim obywatelom. Oczekuje się, że wzrost PKB zmniejszy się w 2022 r. ze względu na rosyjską inwazję na Ukrainę. W 2022 r. przypada także 30. rocznica nawiązania stosunków dyplomatycznych między Kazachstanem a Chinami, a Kazachstan niedawno protestował przeciwko coraz większym wpływom i potęgze gospodarczej Chin.

W styczniu 2021 r. Kazachstan zniósł karę śmierci po ratyfikowaniu drugiego protokołu fakultatywnego ONZ do Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych, stając się 88. sygnatariuszem tego paktu. W swoim [oświadczeniu](#) Europejska Służba Działań Zewnętrznych (ESDZ) z zadowoleniem przyjęła ten krok. W 2020 r. Kazachstan

przystąpił do Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych ONZ, wielostronnego traktatu włączonego do Międzynarodowej karty praw człowieka.

5 czerwca 2022 r. Kazachstan przeprowadził referendum konstytucyjne, które wprowadziło istotne zmiany w obecnej instytucjonalnej równowadze władzy, w tym poprzez zmniejszenie władzy prezydenta i wzmocnienie roli parlamentu. Oficjalna frekwencja była wysoka (68 %), a 77,1 % głosujących opowiedziało się za zmianami.

W czerwcu 2022 r. odbyło się [19. posiedzenie Rady Współpracy UE–Kazachstan](#), aby dokonać przeglądu postępów we wdrażaniu wzmocnionej umowy o partnerstwie i współpracy UE–Kazachstan. Podczas tego posiedzenia UE wyraziła zadowolenie z zaawansowanego poziomu stosunków gospodarczych między UE a Kazachstanem. UE jest największym partnerem handlowym i inwestorem zagranicznym Kazachstanu. Z kolei Kazachstan pozostaje głównym partnerem handlowym UE w Azji Środkowej. W 2021 r. bilans handlowy osiągnął wartość 12 mld EUR na korzyść Kazachstanu. UE z zadowoleniem przyjęła także udaną współpracę w ramach zainicjowanej w 2019 r. platformy biznesowej wysokiego szczebla UE–Kazachstan, a zwłaszcza konstruktywną postawę Kazachstanu w rozwiązywaniu problemów sygnalizowanych przez unijnych inwestorów.

Od 2005 r. Parlament nie obserwuje wyborów w Kazachstanie. Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE/OIDHR) wysłało do Kazachstanu obserwatorów wyborów. OBWE/OIDHR stwierdziło niedociągnięcia w wyborach parlamentarnych ze stycznia 2021 r. Obejmowały one brak prawdziwej opozycji wobec partii Nur Otan, a także nieprzestrzeganie zaleceń OBWE/OIDHR dotyczących między innymi podstawowych wolności, bezstronności administracji wyborczej i kwalifikowalności. ESDZ zauważyła również, że choć Kazachstan przeprowadził ważne reformy polityczne, wybory były straconą okazją do pokazania ich skutecznego wdrożenia.

W swojej rezolucji z 11 lutego 2021 r. w sprawie sytuacji w zakresie praw człowieka w Kazachstanie Parlament wezwał do przestrzegania ram prawnych dotyczących przeprowadzania wyborów. Parlament zwrócił uwagę na zalecenia OBWE, w tym dotyczące zagwarantowania podstawowych wolności, położenia kresu arbitralnemu przetrzymywaniu działaczy na rzecz praw człowieka i członków ruchów opozycji politycznej, zapewnienia poszanowania praw osób LGBTI oraz bezpieczeństwa ludności kazachskiej i innych mniejszości etnicznych. Ponadto zaapelował o ewentualne indywidualne sankcje wobec kazachskich urzędników bezpośrednio odpowiedzialnych za naruszenia praw człowieka.

B. Kirgistan

W lipcu 2019 r. podpisano wzmocnioną umowę o partnerstwie i współpracy z Kirgistanem. UE jest jednym z głównych orędowników zrównoważonego rozwoju i reform w Kirgistanie. W latach 2014–2020 UE przeznaczyła 174 mln EUR na pomoc rozwojową opartą na dotacjach, ukierunkowaną na trzy główne sektory i środki wsparcia: praworządność, zintegrowany rozwój obszarów wiejskich i edukację. Ponadto UE wspiera również demokratyczne przemiany i wybory poprzez program na rzecz praworządności i przeznaczyła 20 mln EUR na wsparcie na rzecz stabilizacji i demokracji. [Wieloletni program indykatywny na lata 2021–2027](#)

stanowi odpowiedź na kirgiską krajową strategię rozwoju do 2040 r., określającą długoterminowy plan działania, który ma sprawić, by Kirgistan stał się silnym, samowystarczalnym i zamożnym krajem do 2040 r.

OBWE/ODIHR regularnie obserwuje wybory parlamentarne i prezydenckie. Ostatnie wybory parlamentarne w Kirgistanie odbyły się w październiku 2020 r. i zostały następnie unieważnione z powodu masowych protestów przeciwko nieprawidłowościom i kupowaniu głosów. Prezydent Kirgistanu Sooronbaj Dżeenbekow złożył rezygnację w październiku 2020 r., a w styczniu 2021 r. odbyły się wybory prezydenckie, w wyniku których szóstym prezydentem Kirgistanu został Sadyr Dżaparow. UE odnotowała niską frekwencję wyborczą, brak równych szans dla kandydatów, naruszenia dotyczące procedur prowadzenia kampanii wyborczej oraz nadużycie zasobów administracyjnych, zgodnie z informacjami OBWE/OIDHR. Ponadto UE zaapelowała do prezydenta, by zobowiązał się do przestrzegania uniwersalnych zobowiązań w zakresie podstawowych wolności i praw człowieka, oraz wezwała do poszanowania konstytucji i przeprowadzenia wyborów parlamentarnych we współpracy z OBWE/OIDHR. Wybory parlamentarne odbyły się w listopadzie 2021 r. Delegacja Parlamentu Europejskiego do spraw Stosunków z Azją Środkową (D-CAS) udała się z wizytą do tego kraju.

W referendum, które odbyło się 11 kwietnia 2021 r., wyborcy zatwierdzili nową konstytucję zmniejszającą skład parlamentu o 25 % do 90 mandatów. Nadała ona również prezydentowi uprawnienie do powoływania sędziów i szefów organów ścigania oraz umożliwiła prezydentowi wybór na drugą kadencję. W kwietniu 2021 r. UE [wydała oświadczenie](#) w sprawie reformy konstytucyjnej w Kirgistanie, wyrażając ubolewanie z powodu braku pluralistycznego dialogu z udziałem społeczeństwa obywatelskiego. UE uznała jednak, że nadal będzie udzielała wsparcia na rzecz realizacji programu reform.

W czerwcu 2021 r. [specjalny przedstawiciel UE w Azji Środkowej Peter Burian odwiedził Republikę Kirgiską](#), aby odbyć dwustronne spotkania z prezydentem Dżaparowem i innymi przywódcami. Tematem spotkań były współpraca dwustronna, aktualna sytuacja w zakresie praw człowieka i wyzwania związane z wdrażaniem strategii UE wobec Azji Środkowej.

Tematami 18. posiedzenia Rady Współpracy UE–Republika Kirgiska z 4 czerwca 2021 r. były: wzmocnienie praworządności, postępy reform sądownictwa i ordynacji wyborczej, dobre rządy, współpraca ze społeczeństwem obywatelskim i prawa człowieka. 6 września 2021 r. w Brukseli odbył się 11. doroczny dialog dotyczący praw człowieka między UE a Republiką Kirgiską. UE wyraziła zaniepokojenie ograniczeniami związanymi z COVID-19, które skutkują nasileniem przemocy ze względu na płeć, ograniczeniami nałożonymi na niezależne media i kontrowersyjnymi inicjatywami ustawodawczymi. 5 listopada 2021 r. w Biszkeku Kirgistan był gospodarzem pierwszego Forum Ekonomicznego UE–Azja Środkowa.

W przypadku Kirgistanu Parlament wyraził zaniepokojenie projektami ustaw o tzw. propagandzie LGBTI w [2015 r.](#) W [styczniu 2019 r.](#) wydał zalecenia dotyczące negocjacji nowej umowy dwustronnej. W następstwie starć na granicy kirgiskotadżyckiej w kwietniu 2021 r. przewodniczący parlamentarnej komisji AFET David McAllister i przewodniczący delegacji D-CAS Fulvio Martusciello wydali 3 maja 2021

r. [oświadczenie](#), w którym z zadowoleniem przyjęli zawieszenie broni i wezwali obie strony do przeprowadzenia rozmów dyplomatycznych zamiast angażowania się w starcia wojskowe. Zawieszenie broni nie było przestrzegane, a wskutek konfliktu granicznego między Kirgistanem a Tadżykistanem setki ludzi zginęło lub odniosło obrażenia, a tysiące osób przesiedlono. We wrześniu 2022 r. doszło do zaostrzenia konfliktu.

Parlament jest głęboko zaniepokojony sytuacją w zakresie praw człowieka w Kirgistanie. W lipcu 2020 r. zakończono śledztwo w sprawie śmierci w areszcie obrońcy praw człowieka Azimjona Askarowa, a następnie je wznowiono. Kilku zagranicznych działaczy na rzecz praw człowieka i korespondentów zagranicznych mediów nadal jest objętych zakazem wjazdu do Kirgistanu. Wciąż powszechna jest przemoc domowa.

C. Uzbekistan

W kwietniu 2021 r. Uzbekistan przystąpił do porozumienia UE w sprawie zrównoważonego rozwoju i dobrych rządów (GSP+), stając się dziewiątym krajem korzystającym z tego programu. Udział w tym programie daje Uzbekistanowi dodatkowe korzyści gospodarcze wynikające z anulowania taryf celnych dla dwóch trzecich linii produktów objętych GSP+. Instrument ten pobudzi eksport tego kraju i zwiększy jego zdolność do przyciągania inwestycji zagranicznych. Z kolei Uzbekistan ma wdrożyć 27 podstawowych konwencji międzynarodowych dotyczących dobrych rządów, praw człowieka i praw pracowniczych oraz ochrony środowiska i klimatu.

W swoim zaleceniu z marca 2019 r. [w sprawie nowej kompleksowej umowy między UE a Uzbekistanem](#) Parlament zwrócił się o umożliwienie mu sprawowania odpowiedniej kontroli procesu negocjacyjnego.

6 lipca 2022 r. UE i Uzbekistan parafowały nową wzmocnioną umowę o partnerstwie i współpracy, która zapewni nowe, nowoczesne i ambitne ramy ściślejszego partnerstwa między UE a Uzbekistanem. Ponadto UE i Uzbekistan przeprowadziły 18. doroczne posiedzenie Komitetu Współpracy. Obie strony dokonały przeglądu stosunków dwustronnych w ostatnim roku oraz perspektyw na nadchodzący rok. UE poruszyła kwestię niedawnych brutalnych wydarzeń w Karakałpacji i wezwała do jak najszybszego przeprowadzenia niezależnego dochodzenia w sprawie okoliczności protestów. UE podkreśliła znaczenie obrony prawa do pokojowych demonstracji.

18. doroczne posiedzenie Komitetu Współpracy było okazją do omówienia stosunków handlowych i gospodarczych, w tym członkostwa Uzbekistanu w unijnym systemie GSP+. Dyskusja dotyczyła również współpracy technicznej, wsparcia UE dla strategii rozwoju Uzbekistanu, współpracy w sektorze energetycznym, z naciskiem na zrównoważony rozwój i transformację ekologiczną, praw człowieka i podstawowych wolności, zwłaszcza w odniesieniu do reformy konstytucyjnej i reformy kodeksu karnego Uzbekistanu oraz sytuacji regionalnej w Azji Środkowej, w tym sytuacji w Afganistanie. Obie strony oczekiwały na konferencję UE–Azja Środkowa na temat zrównoważonej konektywności w listopadzie 2022 r. w Samarkandzie w Uzbekistanie.

Odkąd prezydent Uzbekistanu Szawkat Mirzijojev objął urząd w 2016 r., zachodzą szeroko zakrojone i szybkie zmiany demokratyczne, obejmujące szereg ambitnych reform i zmian wewnętrznych, takich jak uwolnienie wielu więźniów politycznych, co

odzwierciedla pewne pozytywne zmiany. Podstawy tych zmian określono w krajowej strategii rozwoju Uzbekistanu na lata 2017–2021.

W lutym 2021 r. prezydent Mirzijojev podpisał ustawę o przełożeniu wyborów prezydenckich na październik 2021 r. OBWE/ODIHR powtórzyło swoje zalecenia dotyczące finansowania partii politycznych, przyspieszenia liczenia głosów i ograniczenia zasobów państwowych na kampanie wyborcze. Istniały obawy, że w kampanii przed wyborami w październiku 2021 r. zabraknie prawdziwej opozycji. Uzbeckie władze odmówiły rejestracji nowej partii Haqiqat va Taraqqiyo (Partia Socjaldemokratyczna „Prawda i Postęp”) z powodu nieważności części podpisów zebranych przez polityka opozycji Hidirnazara Allakulowa.

W maju 2021 r. uzbecki sąd skazał blogera Otabeka Sattoriy’ego na 6 lat więzienia pod zarzutem zniesławienia i wymuszenia. W swoich nagraniach Sattoriy często krytykował najwyższych urzędników rządowych w prowincji Termez i nagłaśniał przypadki korupcji. Grupy obrońców praw i dziennikarzy uznały ten wyrok za próbę zastraszenia prasy przed wyborami przez rządzących.

W ostatnim czasie Uzbekistan nawiązał współpracę z talibami. W październiku 2021 r. wicepremier Uzbekistanu spotkał się z delegatami talibów w uzbeckim mieście granicznym Termez, aby omówić kwestie handlowe i kontakty gospodarcze, zapewnienie bezpieczeństwa granic i współpracę w dziedzinie energii, transportu i międzynarodowego przewozu ładunków, a także projekt kolejowy łączący Termez z pakistańskim miastem Peszawar przez afgańskie miasta Mazar i Kabul.

W następstwie rzeczywistego zobowiązania się Uzbekistanu do wyeliminowania – w ścisłej współpracy z Międzynarodową Organizacją Pracy – pracy dzieci przy dorocznych zbiorach bawełny Parlament zatwierdził protokół w sprawie wyrobów włókienniczych zawarty między UE a Uzbekistanem w grudniu 2016 r. W [marcu 2019 r.](#) Parlament wydał zalecenia dotyczące negocjacji wzmocnionej umowy o partnerstwie i współpracy.

Parlament został zaproszony do obserwacji wyborów parlamentarnych w Uzbekistanie po raz pierwszy w grudniu 2019 r., jednak wybory te były obserwowane jedynie przez OBWE/ODIHR. Parlament odmówił obserwacji wyborów ze względu na to, że nie były one ani wolne, ani uczciwe. Jednocześnie zauważył, że posłowie do uzbeckiego parlamentu pochodzą wyłącznie z partii proreżimowych.

Parlament przyjął jednak zaproszenie do monitorowania wyborów prezydenckich 24 października 2021 r., mimo że pięciu kandydatów zaakceptowanych i zarejestrowanych przez Centralną Komisję Wyborczą było rzekomo prorządowych, natomiast dwóm wiarygodnym kandydatom opozycji z Partii Liberalno-Demokratycznej oraz Partii Socjaldemokratycznej „Prawda i Postęp” odmówiono rejestracji.

Pod rządami prezydenta Mirzijojeva stosunki między Uzbekistanem a Rosją uległy zacieśnieniu. Oba kraje podpisały porozumienie w sprawie rozszerzenia współpracy wojskowo-technicznej z zobowiązaniem do wspólnego zamawiania towarów wojskowych, sprzętu wojskowego, badań i wsparcia oraz do odnowienia przestarzałej broni. Rosja jest jednym z największych partnerów handlowych Uzbekistanu, a rosyjscy inwestorzy są szczególnie zainteresowani sektorem ropy i gazu w Uzbekistanie. Rosyjski Gazprom współpracuje z producentem węgłowodorów

Uzbekneftegaz przy produkcji gazu na uzbeckich polach gazowych, a także kupuje uzbecki gaz. 15 września 2022 r. Uzbekistan był gospodarzem dwustronnego spotkania prezydenta Chin Xi Jinpinga z prezydentem Rosji Władimirem Putinem w Samarkandzie.

D. Turkmenistan

Turkmenistan pozostaje krajem represyjnym pod autorytarnymi rządami prezydenta Berdimuhamedowa. Ostatnie wydarzenia pokazują, że nie nastąpiła poprawa, jeżeli chodzi o rozwój demokracji i przestrzeganie praw człowieka. W 2021 r. Turkmenistan wprowadził pewne reformy konstytucyjne, m.in. obejmujące powołanie izby wyższej. Rola parlamentu turkmeńskiego jest jednak nadal bardzo ograniczona.

Stosunki UE–Turkmenistan formalnie nawiązano w 1997 r., a obie strony podpisały umowę o partnerstwie i współpracy w 1998 r. Chociaż od 2004 r. wszystkie państwa członkowskie UE i Turkmenistan ratyfikowały już umowę o partnerstwie i współpracy, ratyfikacja przez Parlament Europejski jest ostatecznym wymogiem jej sfinalizowania. Parlament wielokrotnie odmawiał zgody na ratyfikację umowy ze względu na głębokie zaniepokojenie krótkoterminowymi punktami odniesienia dla postępów Turkmenistanu pod względem przestrzegania praw człowieka i podstawowych wolności. W związku z tym stosunki dwustronne UE–Turkmenistan reguluje obecnie [umowa przejściowa w sprawie handlu](#) z 2010 r.

Oprócz ram regionalnych między UE a Azją Środkową UE i Turkmenistan prowadzą doroczny dialog dwustronny: dialog UE–Turkmenistan dotyczący praw człowieka oraz Wspólny Komitet UE–Turkmenistan. W październiku 2021 r. odbyło się 20. posiedzenie Wspólnego Komitetu w celu dalszego rozwoju partnerstwa i współpracy, w szczególności w zakresie rozwoju gospodarczego, handlu i inwestycji, a także w celu opracowania wspólnych projektów w dziedzinie środowiska, rolnictwa, edukacji i ochrony zdrowia.

UE potwierdziła, że praworządność i poszanowanie praw człowieka stanowią zasadnicze aspekty stosunków UE–Turkmenistan.

6 lipca 2021 r. odbył się 13. doroczny dialog dotyczący praw człowieka między UE a Turkmenistanem. Dyskusje koncentrowały się na wypełnianiu przez Turkmenistan międzynarodowych zobowiązań prawnych, w szczególności poszanowaniu praw człowieka, kwestiach społeczno-gospodarczych i współpracy na platformach wielostronnych. Parlament stale wyraża zaniepokojenie złą sytuacją w zakresie praw człowieka w Turkmenistanie i póki co blokuje wejście w życie umowy o partnerstwie i współpracy. W [marcu 2019 r.](#) przedstawił zalecenia, które należy uwzględnić, zanim rozważy udzielenie zgody. Parlament nie został nigdy zaproszony do obserwacji wyborów w Turkmenistanie. Na grudzień 2022 r. zaplanowano 6. posiedzenie międzyparlamentarne UE–Turkmenistan.

W związku z inwazją Rosji na Ukrainę w lutym 2022 r. państwa członkowskie UE starają się zwiększyć ilości gazu pozyskiwanego z Turkmenistanu, aby zapewnić sobie bezpieczeństwo energetyczne. W rezultacie Turkmenistan i UE pracują obecnie nad porozumieniem w sprawie gazu, ponieważ Turkmenistan chce zdywersyfikować eksport energii, a UE chce zdywersyfikować jej import. W listopadzie 2014 r. Turkmenistan podpisał umowę ramową z Turcją w sprawie dostaw gazu za

pośrednictwem gazociągu transanatolijskiego, którym obecnie przesyłany jest gaz z azerbejdzańskich złóż Shah Deniz na Morzu Kaspijskim. W 2021 r. przedsiębiorstwo Trans Caspian Resources przedstawiło projekt interkonektora transkaspjskiego – mniejszego gazociągu (w porównaniu z gazociągiem transkaspjskim) z Turkmenistanu do Azerbejdżanu. Po ukończeniu będzie przesyłał od 10 do 12 mld metrów sześciennych gazu ziemnego rocznie.

E. Tadżykistan

Po uzyskaniu przez Tadżykistan niepodległości od ZSRR w 1992 r. współpraca między UE a tym krajem znacznie się rozwinęła. Obecne ramy prawne stosunków między UE a Tadżykistanem stanowi [umowa o partnerstwie i współpracy](#) podpisana w październiku 2004 r., która weszła w życie w styczniu 2010 r. Parlament wyraził w 2009 r. zgodę na zawarcie tej umowy, lecz wezwał do poprawy sytuacji w obszarach praw człowieka, korupcji, zdrowia i edukacji. Umowa o partnerstwie i współpracy przyczyniła się do zacieśnienia współpracy dwustronnej i wzmocniła pozycję UE w Tadżykistanie, ustanawiając platformę dialogu politycznego i dążąc do promowania dwustronnych stosunków handlowych i gospodarczych. Umowa ta zawiera także artykuły dotyczące współpracy w dziedzinie migracji oraz walki z praniem pieniędzy, narkotykami i terroryzmem.

Tadżykistan jest ważnym partnerem UE, który stoi obecnie przed kilkoma wyzwaniami, takimi jak wpływ sankcji międzynarodowych i powrót wielu tadżyckich migrantów z Rosji po inwazji na Ukrainę, krytyczna sytuacja w zakresie praw człowieka oraz duże zainteresowanie przystąpieniem do systemu preferencji handlowych GSP+. Po przejęciu władzy przez talibów w Afganistanie Tadżykistan przyjął tysiące afgańskich uchodźców. Kraj ten jest zaangażowany w walkę z rozprzestrzenianiem się ekstremizmu i radykalizmu w Azji Środkowej.

Podczas [9. posiedzenia Rady Współpracy UE–Tadżykistan](#), które odbyło się w lutym 2021 r. w ramach umowy o partnerstwie i współpracy UE–Tadżykistan, omówiono możliwości poprawy stosunków. Od tego czasu nawiązano kontakty w celu rozpoczęcia negocjacji w sprawie wzmocnionej umowy o partnerstwie i współpracy, na wzór innych krajów Azji Środkowej. Oprócz dyskusji na temat skutków pandemii COVID-19 UE zachęciła Tadżykistan do poprawy sytuacji w zakresie podstawowych wolności i poszanowania praw człowieka. W listopadzie 2020 r. odbył się 12. dialog dotyczący praw człowieka, podczas którego wyrażono obawy dotyczące naruszeń praw człowieka.

W marcu 2020 r. w Tadżykistanie odbyły się wybory parlamentarne. Zdecydowaną większością głosów wygrała rządząca Partia Ludowo-Demokratyczna. Wybory prezydenckie odbyły się w październiku 2021 r. podczas pandemii COVID-19. Zgodnie z oczekiwaniami z łatwością wygrał je Emomali Rahmonow (Rahmon), zapewniając sobie kolejne siedem lat pełnienia urzędu prezydenta.

W czerwcu 2016 r. Parlament Europejski przyjął bardzo krytyczną [rezolucję w sprawie sytuacji więźniów sumienia](#) w Tadżykistanie, w której wyraził głębokie zaniepokojenie pogorszeniem się sytuacji w zakresie praw człowieka, rosnącą liczbą zatrzymań i aresztowań działaczy na rzecz praw człowieka, przeciwników politycznych i członków ich rodzin oraz poważnymi ograniczeniami nakładanymi na niezależne media.

Parlament wielokrotnie wyrażał zaniepokojenie starciami na granicy kirgisko-tadżyckiej i z zadowoleniem przyjął porozumienie o zawieszeniu broni z kwietnia 2021 r. Jednak we wrześniu 2022 r. doszło do nasilenia przemocy między strażnikami granicznymi wzdłuż granicy. Taka eskalacja zagraża stabilności w regionie.

F. Mongolia

Mongolia, choć nie jest objęta strategią UE wobec Azji Środkowej, została sklasyfikowana przez Parlament jako część tego regionu w ramach jego stałych delegacji. Mongolia dzieli wiele aspektów kulturowych, historycznych i gospodarczych z byłymi republikami ZSRR w Azji Środkowej. W ostatnich trzech dziesięcioleciach kraj ten wyróżniał się jako „oaza demokracji” o solidnym wzroście gospodarczym, mimo że wydarzenia z 2019 r. budziły obawy o erozję demokracji. W 2017 r. Parlament wyraził zgodę na zawarcie umowy o partnerstwie i współpracy między UE a Mongolią.

Podczas pandemii COVID-19 Mongolia przeprowadziła zaplanowane wcześniej wybory parlamentarne, a prezydentem został Uchnaagijn Chürelsüch. Ze względu na fakt, iż nowa, zmieniona konstytucja wymaga, aby prezydent nie był powiązany z żadną partią polityczną, w czerwcu 2021 r. przywódcą Mongolskiej Partii Ludowej (MPP) został urzędujący premier Łuwsannamsrajn Ojuun-Erdene. Polityka Mongolii jest obecnie zdominowana przez konsolidację MPP, która ma dominującą większość w parlamencie mongolskim i sprawuje kontrolę prezydencką.

W czerwcu 2022 r. odbyło się doroczne posiedzenie Wspólnego Komitetu UE–Mongolia, aby potwierdzić partnerstwo oparte na wspólnych wartościach, takich jak demokracja, prawa człowieka, praworządność i poszanowanie zasad Karty Narodów Zjednoczonych. Mongolia i UE zgodziły się co do potrzeby przeciwdziałania zmianie klimatu i ochrony środowiska, w pełni wspierając wdrażanie porozumienia paryskiego. UE pogratulowała Mongolii, że jest jednym z pięciu priorytetowych krajów, z którymi UE ustanawia obecnie partnerstwo na rzecz lasów, ponieważ Mongolia i UE mają wspólny interes w promowaniu zrównoważonego ekologicznego rozwoju, który jest kluczowym celem wieloletniego programu indykatywnego na lata 2021–2027. Wcześniej, w marcu 2022 r., odbyło się posiedzenie Grupy Roboczej ds. Współpracy na rzecz Rozwoju UE–Mongolia, na którym omówiono priorytety w zakresie rozwoju i inwestycji, a także wieloletni program indykatywny na lata 2021–2027. Również w marcu 2022 r. odbyło się posiedzenie Podkomitetu ds. Handlu i Inwestycji UE–Mongolia, na którym określono potencjalne obszary współpracy, rozpoczęcie negocjacji w sprawie umowy dotyczącej ochrony oznaczeń geograficznych oraz możliwości w dziedzinie energii odnawialnej i geologii.

Oświadczenia Parlamentu w sprawie Mongolii dotyczą w głównej mierze kwestii gospodarczych, ale także rozwoju kraju i jego potrzeb humanitarnych, powiązanych z niezwykle trudnymi warunkami klimatycznymi. Delegacja Parlamentu obserwowała wybory prezydenckie w Mongolii w 2017 r. i wybory parlamentarne w 2016 r. oraz stwierdziła, że w kraju tym stabilizuje się system demokratyczny. Parlament nie obserwował jednak wyborów parlamentarnych w czerwcu 2020 r. ze względu na pandemię COVID-19 ani wyborów prezydenckich w czerwcu 2021 r.

W czerwcu 2022 r. w Brukseli odbyło się 15. posiedzenie międzyparlamentarne UE–Mongolia.

Jorge Soutullo / Niccolò Rinaldi
10/2022

